

TONE ZORN

Odjeci jugoslavensko-austrijskih odnosa u izvorima i literaturi poslije 1920. godine

I. Razdoblje prve Republike Austrije

Glavni izvor za jugoslavensko-austrijske odnose poslije 1920. godine jesu još uvijek jugoslavenska i austrijska štampa. Osim toga, posebice bismo još upozorili na stenografske bilješke Narodne skupštine SHS od ožujka 1919. dalje i na takve bilješke austrijskog parlamenta, sve od privremene narodne skupštine Njemačke Austrije nadalje.

Više upozorenja na literaturu u vezi s koroškim pitanjem sadrže ove dvije bibliografije: *Tone Zorn*, Tiskani viri in literatura o koroškem plebiscitnem vprašanju, Koroški plebiscit, Ljubljana 1970. (uredili Janko Pleterski, Lojze Udé i Tone Zorn), 549—560, i Tiskani viri in literatura o koroškem vprašanju v letih 1920—1941, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1971/2, 367—377.

O pariskoj mirovnoj konferenciji *Bogdan Krizman* i *Bogumil Hrabak* pripremili su zapisnike jugoslavenske delegacije na toj konferenciji, koji sadrže i jugoslavenska stajališta o koroškom pitanju i o odnosu prema potpisivanju mirovnog ugovora s Austrijom: Zapisnici sa sednica delegacije SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920, Beograd 1960. Parisku konferenciju spominje i jugoslavenski memorandum, pripremljen za tu konferenciju, a posebno njegovi odjelci o Celovcu i našoj sjevernoj granici: *Mémoire, présenté à la Conférence de la Paix, à Paris, concernant les revendications du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes*. U vezi sa studijama austrijskih stanovišta na pariskoj konferenciji valja upozoriti na memorandum austrijske vlade *Mémoire sur les frontières de l'Autriche Allemande*, s aneksom o Koroškoj, i na izvještaj austrijske delegacije na pariskoj mirovnoj konferenciji: *Bericht über die Tätigkeit der deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain en-Laye; Beilagen der Konstituierenden Nationalversammlung I—II*, Wien. Izvještaj sadrži niz dokumenata, uz ostalo o koroškom pitanju, o problematici manjinske zaštite u Austriji i o austrijskoj južnoj granici. Tekst senžermenskog mirovnog ugovora, međutim, donosi publikacija *Der Staatsvertrag von St. Germain...*, Wien 1919; hrvatskosrpski prijevod ugovora objavljen je u nas u vanrednom broju *Službenih novina*, Beograd, 19. lipnja 1920.

O pitanju Gradišća na pariskoj mirovnoj konferenciji pisao je *Bogdan Krizman*, Gradišće na pariskoj mirovnoj konferenciji 1919—1920, *Nastava povijesti*, Zagreb 1974, br. 4, str. 32—42. Spominjemo na ovom mjestu dva zbornika

koji se odnose naročito na koroško pitanje: Koroški plebiscit, Ljubljana 1946. (ur. Bogo Grafenauer, Lojze Udè, Maks Veselko), i Koroški plebiscit, Ljubljana 1970. O diplomatskoj borbi oko granice treba iz posljednjeg zbornika posebice spomenuti raspravu *Boga Grafenauera*, Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919, 295—378. O borbi oko štajerske Podravine pisao je *Lojze Udè*, Boj za Maribor in štajersko Podravje, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 1961, 65—156. Od strane literature o plebiscitima u Koroškoj i u Gradišću spominjemo knjigu *Sarah Wambough*, Plebiscites since the World War I—II, Washington 1933. Knjizi je priložena zbirka dokumentacije i djelomična bibliografija literature. Pitanje naše sjeverne granice s Austrijom poslije prvoga svjetskog rata obuhvaćeno je, dalje, i u drugim raspravama, od kojih spominjemo studiju *Bogdana Krizmana*, Pitanje granica Kraljevstva SHS poslije prvoga svjetskog rata, Politički život Jugoslavije 1914—1945. Zbornik radova, Beograd 1973, 275—305; *Arnold Suppan*, Zur Aussenpolitik des SHS-Staates (podnaslov: Jugoslawisch-österreichische Beziehungen im November 1918), objavljeno u *Österreichische Osthefte*, Wien 1975, sv. 3, str. 269—77.

O eventualnim posljedicama priključenja Austrije njemačkoj državi za koroške Slovence raspravljao je u povodu petogodišnjice koroškog plebiscita *Janko Brejc*, Avstrijski problem — Le problème d'Autriche — u reviji *Čas*, Ljubljana 1925/6, str. 1—25. Na nerješavanje manjinskog pitanja u prvoj Republici Austriji odnosi se dalje niz slovenskih i austrijsko-njemačkih polemičkih zapisa; u njima se, uz ostalo, uspoređuje položaj naše manjine u Austriji i položaj stanovništva, koje govori njemački, u Jugoslaviji. Vremenski najranijim radovima te vrste pripada dokumentirani napis *Stanka Erhartiča* (pseudonim Carinthiacus), Položaj Slovenaca pod Austrijom i položaj Nemaca u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Ljubljana 1925; napis je objavio, osim na srpsko-hrvatskom još i na engleskom i na njemačkom tadašnji manjinski institut. Njemačko-koroški je odjek na njega napis *Martina Wuttea* i *Oskara Lobmayera*, Die Lage der Minderheiten in Kärnten und in Slowenien, Klagenfurt 1926. Govor Valetina Rožiča u Narodnoj skupštini o problematici manjinskog školstva u Koroškoj i manjine njemačkog govornog jezika u Jugoslaviji, o pitanju kulturne autonomije i o ostalim otvorenim pitanjima manjinske zaštite objavljen je kao posebna brošura na slovenskom jeziku: *Valentin Rožič*, Iz govora dra Valentina Rožiča [...] 26. ožujka 1926, Beograd (objavljeno i na njemačkom). Više podataka o pitanju jugoslavensko-austrijskog reciprociteta u manjinskom pitanju može se naći u knjizi *Dušana Bibera*, Nacizam in Nemci v Jugoslaviji 1933—1941, Ljubljana 1966, i u članku *Toneta Zorna*, Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema svetovnjima vojnama, *Zgodovinski časopis*, 1974, 3/4, 347—366. Nešto podataka o kontaktima koroškog pisca Josefa Friedricha Perkoniga s predstavnicima Jugoslavije u 1930. i 1931, a u vezi s koroškim pitanjem, spominje se u knjizi *Ericha Nussbauera*, Josef Friedrich Perkonig, Klagenfurt 1965, 252—3.

U cjelini gledana, analiza jugoslavensko-austrijskih odnosa još je potpuno otvorena. Neka ovlaštena upozorenja o optužbama Austrije u jugoslavenskoj štampi, nakon marsejskog atentata na kralja Aleksandra 1934. godine, mogu se naći u strojem pisanoj disertaciji *Rudolfa Hoppichera*, Österreich und Völkerbund, Innsbruck, listopad 1942. Zatim, objavljena su i prisjećanja austrijskog poslanika u Jugoslaviji za vrijeme prije Anschlusa: *Lothar Wimmer*, Österreich und Jugoslawien 1937—1938, Wien 1965.

Posebno mjesto o austrijskom odnosu prema Jugoslaviji, međutim, pripada nizu velikonjemački pisanih djela, objavljivanih i u Austriji i u Njemačkoj. Analizu te publicistike nalazimo u djelima: *Dušan Biber*, Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933—1941, Ljubljana 1966, i *Tone Ferenc*, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945, Maribor 1968. U nizu austrijsko-njemačkih radova valja spomenuti: *Hans Pirchegger*, Das steierische Draugebiet — ein Teil Deutschösterreichs, objavljeno u *Flugblätter für Deutschösterreichs*, izd. A. R. von Wotawa, Wien 1919, br. 25; isti: Die slowenische Ansprüche in Untersteiermark, u istoj publikaciji, br. 36; *Arnold Luschin-Ebengreuth*, Die Zerreißung der Steiermark, Graz 1921; *Friedrich Lange* (pseudonim Adriaticus), Deutschlands gerechte Grenzen, Berlin 1925; *Doris Kraft*, Das untersteierische Drauland, München 1935; *Hugo Suette* (pseudonim H. Volkmar), Untersteier die deutsche Südostmark, Deutschlandsberg 1934, i *Helmut Carstanjen* (pseudonim Gerhard Werner), Sprache und Volkstum in der Untersteiermark, Stuttgart 1935.

Od slovenskih radova upozoravamo naročito na ova kritička djela: *Bogo Grafenauer* (pseudonim Lojze Serájník), Slovensko ozemlje in nemška publicistika, Ljubljana 1939, i *Franjo Baš* (pseudonim Jurij Glavič), Nemški iredentizam in štajersko Podravje I, revija *Misel in delo*, Ljubljana 1935, 82—3, i isti: Podravje v luči nemške iredente II, nav. dj., 1936, 171—182.

II. Razdoblje druge Republike Austrije

Za razdoblje nakon 1945. godine karakterističan je priličan broj izvora, radova i knjiga, u kojima se raspravlja i o jugoslavensko-austrijskim odnosima. Tome su pogodovali višegodišnji pregovori o zaključenju austrijskog državnog ugovora i to što Austrija sve do danas nije provela u djelo prihvaćene obaveze prema hrvatskoj i slovenskoj manjini na svom području.

O austrijskim vanjskopolitičkim odnosima objavljena je bibliografija koju su pripremili *Lilly Ralou Behrmann*, *Peter Broché* i *Wolfgang Strasser*, Bibliographie zur Aussenpolitik der Republik Österreich seit 1945, Wien 1974; bibliografija zahvata vrijeme do 31. prosinca 1971. U nas su prvih poslijeratnih godina objavljene dvije bibliografije o koroškom pitanju, koje upozoravaju i na niz napisa o jugoslavensko-austrijskim bilateralnim odnosima: *Bogo Grafenauer* i *Lojze Udé*, Bibliografija o vprašanju slovenske Koroške 1945—1948, *Zgodovinski časopis*, 1948/9, 327—350, i *Lojze Udé*, Bibliografija slovenske Koroške, isto, 1951, 501—506. Nakon potpisivanja ugovora o uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije (i austrijskog državnog ugovora, potpisanog 15. svibnja 1955), neka upozorenja o međusobnim odnosima sadrže dvije bibliografije: *Tone Zorn*, Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960, *Razprave in gradivo inštituta za narodnostna vprašanja*, Ljubljana 1963, br. 3, 121—138, i isti: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1961—1963, isto, 1966, br. 4/5, 369—380.

Posebno mjesto u jugoslavensko-austrijskim odnosima prvih poslijeratnih godina ima niz jugoslavenskih i austrijskih memoranduma o otvorenom pograničnom pitanju. Posebice valja upozoriti na Memorandum vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije o slovenačkoj Koroškoj, pograničnim delovima Štajerske i Gradišćanskim Hrvatima (Beograd 1946), namijenjen Londonskoj

konferenciji za sklapanje austrijskog državnog ugovora. Memorandum je objavljen i na engleskom, francuskom i ruskom, s nizom priloga i aneksa. Drugi jugoslavenski memorandum pripremljen je 1948. godine: Memorandum of the Government of the Federative People's Republic of Yugoslavia to the Deputy Foreign Ministers regarding the territorial and other clauses of the Treaty with Austria (Beograd 1948). Od austrijskih, pristupačna su dva memoranduma koroških pokrajinskih vlasti iz 1945. godine: Denkschrift betreffend die endgültige Anerkennung der auf den Vertrag von Saint-Germain und den Ergebnissen der Kärntner Volksabstimmung beruhenden Grenze zwischen Österreich und Jugoslawien, uručen 12. rujna 1945. predstavnicima britanskih vojnih vlasti u Koroškoj, i Memorandum No 2, betreffend die Unmöglichkeit der von Jugoslawien beanspruchten Draugrenze, uručen Britancima 1. listopada 1945. kao dopuna prvom memorandumu (oba su memoranduma štampana i na engleskom).

U taj kompleks mogu se ubrojiti još i dvije jugoslavenske publikacije: Saopštenje o zločinima Austrije i Austrijanaca protiv Jugoslavije i njenih naroda, Beograd 1945; knjiga je objavljena u zbirci Savezne komisije za ustanovljavanje zločina okupatora i njegovih pomagača (objavljeno i na engleskom, francuskom i ruskom), i: Documents on the Carinthian Question, Beograd 1948, zbirka dokumenata o koroškom pitanju. Zbirka je umnogome imala karakter bijele knjige. Nadalje, iz godine 1946. poznata je službena publikacija austrijske državne tiskare Gebiets- und Wirtschaftsfragen der Untersteiermark, Wien 1946. Publikacija, koju je navodno pripremio odbor stručnjaka, pledirala je za priključenje dijela slovenske Štajerske Austriji. Prema tom prijedlogu, trebalo je da se provede nova austrijsko-jugoslavenska granica tzv. »vitanzskom linijom« (po mjestu Vitanje), kako su je zacrtali u Grazu u vrijeme između dva svjetska rata, a nakon Anschlusa prihvatio ju je kao jedan od mogućih zahtjeva za ustupanje područja, koja pripadaju Jugoslaviji, i nacizam (!).

Iz razdoblja narodnooslobodilačke borbe je rasprava *Metoda Mikuža*, Trojna (dvojna) internacionalistična akcija CK KP Slovenije (CK KPJ) na Koroškem med NOB od konca 1943 dalje, *Zgodovinski časopis*, 1970, sv. 3/4, 247–272; u raspravi su podaci o dodirima slovenskog narodnooslobodilačkog pokreta s austrijskim pokretom otpora. Radi boljeg poznavanja austrijskog pitanja u to vrijeme, spominjemo knjigu *Grayson Cary Travers Jr., Austria's international position 1938–1953*, Genève 1953. Posebice valja upozoriti na američku verziju zapisnikâ s konferencije u Jalti: *The conferences at Malta and Yalta*, Washington 1955. Za upoznavanje američkih stajališta o jugoslavenskim zahtjevima prema Austriji, poučne su uspomene *Marka Clarka*, *Svjetski riziko*, Zagreb 1955, a osobito je zanimljiva za upoznavanje s poslijeratnom problematikom rasprava *Davida J. Dallina*, Stalin, Renner und Tito. Österreich zwischen drohender Sowjetisierung und der jugoslawischen Gebietsansprüche im Frühjahr 1945, Europa Archiv. Frankfurt/Main, 1958, sv. 15/17.

Niz podataka o toj problematici može se naći i u obimnoj zbirci o međunarodnim odnosima Sjedinjenih Američkih Država u poslijeratnom razdoblju. Posebice bismo upozorili na dokumentaciju iz 1949. godine, tj. iz vremena, kad se konačno rješavalo pitanje jugoslavenskih teritorijalnih zahtjeva prema Austriji; zbirka je pod naslovom: *Foreign relations of the United States*. Osobito je zanimljiv svezak III za 1949. godinu: *Council of foreign ministers, Germany and Austria*, Washington 1974. Na temelju dokumenata iz te zbirke za 1948. godinu napisao je raspravu *Hanns Haas: USA boykotieren Staatsver-*

trag, *Neues Forum*, Wien, travanj 1976, sv. 268, 29, prešampao *Naš tednik*, Celovec, 15. travnja 1976, br. 16; u raspravi su dodirnuti i pogranična pitanja s Jugoslavijom. *Lojze Udè* napisao je studiju Odgovornost Austrije za vojno udeležbo in naše zahteve, *Ljudski pravnik*, Ljubljana 1948, str. 193—207.

Osobito je bogat izvor napisa o toj problematici tadašnja jugoslavenska i austrijska štampa, koja objavljuje gledišta obiju spornih stranaka, a mjestimice i govore predstavnika obiju zemalja na konferencijama za zaključivanje austrijskoga državnog ugovora. Nekoliko svojih govora na tim konferencijama objavio je *Aleš Bebler*, npr.: Za pravedne granice nove Jugoslavije. Govori i izjave o Trstu, Julijskoj krajini i slovenačkoj Koroškoj, Beograd 1949; slovenski je prijevod objavljen pod naslovom: Za pravične meje nove Jugoslavije. Govori in izjave o Trstu, Julijski krajini in slovenski Koroški, Ljubljana 1949. U časopisu *Trideset dana*, Beograd 1949, br. 39/40, 1—8 objavljen je prilog: *Aleš Bebler*, Tri govora dra Aleša Beblera o pitanju slovenačke Koroške i dva pisma o zahtevima vlade FNRJ prema Austriji. U istom se časopisu, dalje, pojavio i članak *Milana Gavrića*, Pitanje ugovora s Austrijom posle sastanka Saveta ministara u Moskvi, 1947, br. 17, 1—15.

Tone Zorn napisao je studiju Mednarodni vidiki koroškega vprašanja od druge svetovne vojne do avstrijske državne pogodbe, *Vestnik koroških partizanov*, Ljubljana 1973, sv. 1, 21—36. Isti je anonimno napisao i članak Nekaj podatkov o jugoslovansko-avstrijskih odnosih v luči manjšinskega vprašanja, isto, 1972, br. 3, 27—32. *Metod Mikuž* započeo je u dnevniku *Delo*, Ljubljana, 13. srpnja 1976, br. 162 objavljivati studiju Pregled razvoja koroškega in južnotirolskega vprašanja 1945—1975.

Za proučavanje prethistorije ugovora o nezavisnoj i demokratskoj Austriji zanimljivo je nedavno objavljeno djelo obimnijeg zahvata: *Kleine Geschichte des österreichischen Staatsvertrages*, Graz—Wien—Köln 1975, *Geralda Strouzha*. U knjizi je dodirnut i pogranični spor s Jugoslavijom, a u pogledu sadašnjeg položaja obiju naših manjina u Austriji valja još posebice naglasiti Strouzhova upozorenja na genezu članka 7 državnog ugovora. Odlomak o postanku članka 7 prešampalo je celoveško izdanje novina *Kleine Zeitung*, 27. lipnja 1975, br. 146, a odgovarajuće pasuse o genezi članka 7 i *Naš tednik*, 28. kolovoza 1975, br. 35. *Strouzh* je, nadalje, napisao studije: Zur Entstehungsgeschichte des Staatsvertrages und der Neutralität Österreichs, *Zeitschrift für Aussenpolitik*, Wien 1965, sv. 5/6, 301—336, i Der Weg zum Staatsvertrag und zur immerwährenden Neutralität, objavljen u djelu *Österreich. Zweite Republik I*, uredili Erika Weinzierl i Kurt Skalnik, Graz 1975. Za pregovore o zaključenju austrijskoga državnog ugovora usp. i članak *Leopolda Figla*, Die Verhandlungen über den österreichischen Staatsvertrag, *Österreichische Monatshefte*, Wien 1949, br. 10/11, 438—444.

Na pregled pregovora o zaključenju austrijskoga državnog ugovora u svjetlu manjinskog pitanja odnosi se i strojem ispisana disertacija *Toneta (Antona) Zorna*, Politična orientacija koroških Slovencev in boj za meje v letih 1945—1950, Ljubljana 1966. (promocija 1968. godine). O tim pregovorima i o jugoslavensko-austrijskoj bilateralnosti može se, nadalje, naći niz podataka u poznatoj periodičnoj publikaciji *Archiv der Gegenwart*. Mnogo podataka, uz ostale i o vezama Austrije s predstavnicima četiriju velikih sila radi rješenja pograničnih problema s Jugoslavijom, sadrže prisjećanja tadašnjeg austrijskog ministra vanjskih poslova *Karla Grubera*, Zwischen Befreiung und Freiheit, Wien

1953. (dva izdanja); usp. *Janko Pleterški*, Iz pričevanj avstrijskega zunanjega ministra, *Naša sodobnost*, Ljubljana 1956, br. 2, 87–92.

Jugoslavenska štampa objavila je i jugoslavenski memorandum, pripremljen za poznati lipanjski zaključak četiriju velikih sila o očuvanju nekadašnje jugoslavensko-austrijske granice. Memorandum je sadržavao prijedloge o manjinskoj zaštiti Slovenaca u Koruškoj i Štajerskoj i Hrvata u Gradišću. Osim toga, bio je upućen i jugoslavenski zahtjev za restituciju jugoslavenske imovine u Austriji i za rješenje vodnog režima rijeke Drave i obiju dravskih hidrocentrala u Žvabeku i u Labotu. Te memorandume objavila je i jugoslavenska štampa 31. srpnja i 4. kolovoza 1949. Uz to je objavljen komentar *M. S. Petrovića*, Povodom posljednjih komentara pitanja ugovora sa Austrijom, *Trideset dana*, 1949, br. 38, 28–35.

U poslijeratnu diplomatsku korespondenciju, koja se odnosi i na austrijsko-jugoslavenske odnose, možemo ubrojati i poznatu razmjenu pisama između Rennera i Staljina iz dana raspadanja Trećeg Reicha. Na austrijskoj strani ta je korespondencija objavljena u knjizi *Jacquesa Hamaka*, Karl Renner und seine Zeit, Wien 1965, 672–675. U nas je o toj korespondenciji pisao *Janko Pleterški*, Dokument iz evropske zgodovine, *Naši razgledi*, 14. siječnja 1956, br. 1.

Iz ljeta 1949. valja još posebice spomenuti tadašnju jugoslavensko-sovjetsku polemiku o koruškom pitanju. Bečke su novine *Österreichische Zeitung*, čiji su izdavači bili Rusi, 1. srpnja 1949, u broju 150, objavile pozitivno stajalište sovjetskog ministra vanjskih poslova A. Višinskog prema zaključku četiriju velikih sila o očuvanju nekadašnje austrijsko-jugoslavenske granice. Izjava je optuživala Jugoslaviju, kako se dvije godine ranije potajno pogađala sa zastupnicima Velike Britanije o koruškom pitanju, pa SSSR ne uzima na sebe odgovornost za posljedice tih pregovora. Istog je karaktera bio i sovjetski odgovor na već spomenuti jugoslavenski memorandum o tom pitanju; u odgovoru se tvrdi da se Jugoslavija za vrijeme pregovora odrekla teritorijalnog principa. Njemački prijevod note objavljen je u *Österreichische Zeitung* 26. srpnja 1949, br. 171. Jugoslavenska nota uslijedila je 3. kolovoza kao odgovor na sovjetsku. U njoj je navedeno da su sovjetski predstavnici već od početka 1946. godine inzistirali da Jugoslavija smanji zahtjeve prema Austriji i pokuša postići bilateralni sporazum; notu je naša štampa objavila 7. kolovoza. Zatim je 11. kolovoza uslijedio sovjetski odgovor s nekim podacima o smanjenim jugoslavenskim teritorijalnim zahtjevima (proisteklim iz sovjetske sugestije, nap. aut.). Kao i ostala sovjetska dokumentacija, i ta je nota objavljena u *Österreichische Zeitung* 13. kolovoza 1949, br. 187. Komentar *Pravde* uz notu objavljen je u *Österreichische Zeitung* 14. kolovoza 1949, br. 188. Jugoslavija je 20. kolovoza predala Sovjetskom Savezu novu notu (u našoj je štampi bila objavljena 22. kolovoza), na koju su Sovjeti odgovorili tek nakon tjedan dana (28. kolovoza). Odgovor se odnosio na interpretaciju spomenute korespondencije Renner-Staljin iz dana raspadanja Trećeg Reicha. Poput ostalog sovjetskog gradiva, i ta je nota objavljena u *Österreichische Zeitung* 31. kolovoza 1949, br. 201.

Nakon 1950. godine primijećeno je da se jugoslavensko-austrijski odnosi poboljšavaju. S početka tog procesa spominjemo članak Pitanje ugovora o Austriji, *Međunarodna politika*, Beograd 1950, br. 1, 3–4, koji govori o problematici zaključenja austrijskog državnog ugovora (*Međunarodna politika* je izlazila i na engleskom, francuskom, španjolskom, njemačkom i na ruskom, izražavajući uglavnom jugoslavenska stajališta). U istom časopisu, u broju 13 za 1952. godinu, objavljen je komentar uz razgovore austrijskog ministra vanjskih po-

slova Karla Grubera s našim predstavnicima prilikom posjete Jugoslaviji, s naslovom: Ka jačanju austrijsko-jugoslavenskih odnosa. O sovjetskim gledanjima na jugoslavensko-austrijsko zблиžavanje raspravlja prilog: Kako SSSR gleda na austrijsko-jugoslavensko zблиženje, u istom časopisu, br 17.

Naredne godine objavljen je u broju 11 komentar: Jugoslavensko-austrijska saradnja. Prilikom posjete našeg sekretara vanjskih poslova Koče Popovića Beču 1953. godine napisao je *F. Arnejc* članak Perspektive austrijsko-jugoslavenske saradnje, *Međunarodna politika*, 1953, br. 12. O tome je još pisao *D. Milanović*, Austrisrko-jugoslavenska saradnja, u istom časopisu, 1953, br. 22, a posebice se u to vrijeme osvrće na neriješena pitanja, uključujući i manjinska, *R. Vuković*, Austrisrko-jugoslavenski razgovor u Beču, isto, 1953, br. 23. O međusobnim pravnim odnosima napisao je članak *Milan Bartoš*: Pravni odnosi Austrije i Jugoslavije, isto, 1954, br. 99. U vrijeme tadašnje jugoslavensko-austrijske konferencije, na kojoj se raspravljalo o međusobnim otvorenim pitanjima, *Bartoš* je napisao daljnji prilog: Normalizacija pravnih odnosa između Austrije i Jugoslavije, isto, 1955, br. 114. O protivmanjinskim pojavama u Austriji, u vrijeme prije zaključenja austrijskog državnog ugovora, raspravljaju dva priloga: Ugrožavanje prava koruskih Slovenaca, isto, 1953, br. 4, i *Lojze Udè*, Problemi dvojezične nastave u Koruskoj, isto, 1954, br. 94.

Govor narodnog zastupnika *Maksa Snuderla* u povodu naše ratifikacije ugovora o uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije objavili su *Naši razgledi*, Ljubljana, br. 22, 26. studenog 1955. Za problematiku toga ugovora i austrijsko-jugoslavenskih odnosa poslije 1945. godine valja nadalje uzeti u obzir i stenografske zapisnike austrijskog parlamenta (obaju vijeća). Posebice, međutim, zalazi u međusobne odnose diplomatska kronika Austrije, objavljivana u periodičnoj publikaciji *Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik*, Wien (časopis izlazi od 1960. godine).

Iz vremena nakon potpisa državnog ugovora spominjemo dva priloga koje je, u povodu zasjedanja jugoslavensko-austrijske komisije u Beogradu 1958. godine, objavio *T. Demirski*: Jugoslavensko-austrijski pregovori, *Međunarodna politika*, 1958, br. 194, i isti, Nastavak jugoslavensko-austrijskih pregovora, isto, 1958, br. 202. Međutim, valja upozoriti i na niz priloga iz vremena pogoršanja austrijsko-jugoslavenskih odnosa u godinama 1958/59, kad je Austrija jednostrano ukinula opću obaveznu dvojezičnu nastavu u Koruskoj. U našoj štampi objavljen je u povodu te diskriminacije niz članaka i protesta. Štampa je, uz ostalo, 5. listopada 1958. objavila tekst jugoslavenske protestne note u povodu protivzakonite odluke koruskoga pokrajinskog školskog vijeća o ukidanju obaveznih dvojezičnih škola. Više se napisalo, nadalje, nalazi u *Međunarodnoj politici*: Jugoslavija i kršenje Državnog ugovora, 1958, br. 208; *N. Dubravčić*, Napad na manjinska prava, isto, 1959, br. 216; Odnosi Federativne Narodne Republike Jugoslavije sa susjednim zemljama, isto, 1959, br. 217 (sadrži izjavu našeg sekretara za vanjske poslove Koče Popovića o sužavanju manjinskih prava u Koruskoj); *D. Dobrić*, Zabrinjavajuće pojave u politici Austrije, isto, 1959, br. 221. Osobito upozoravamo na opsežni napis *D. R.*: Jugoslavija i koruski Slovenci, *Jugoslavenski pregled*, Beograd, 1959, br. 6, 257, koji daje pregled tadašnje jugoslavenske diplomatske akcije i u sažetku donosi inače neobjavljeni jugoslavenski memorandum o koruskom školskom pitanju, uručen predstavnicima Republike Austrije 26. siječnja 1959. uz ponovno spominjanje naše note od 17. ožujka 1959.

O nastojanjima Jugoslavije da se Austrija primi u OUN govori knjiga *Wolfgang Strassera, Österreich und die Vereinten Nationen, Eine Bestandaufnahme von 10 Jahren Mitgliedschaft*. Izašlo u *Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft für Aussenpolitik und Internationale Beziehungen*, sv. 1, Wien 1967.

O međusobnoj privrednoj suradnji pisali su *Petar Tomić*, Trgovinski pregovori sa Italijom, Austrijom i Turskom, *Međunarodna politika*, 1963, br. 307, i *Milijan Medenica*, Ekonomski odnosi Jugoslavije sa Austrijom, isto, 1967, br. 404.

O još uvijek otvorenom pitanju austrijskog izvršenja jugoslavensko-austrijske arhivske konvencije iz 1923. godine pisao je *Fran Zwitter*, Arhivska konvencija z Avstrijo iz leta 1923 in vprašanje njene izvedbe, *Jugoslovenski istorijski časopis*, Beograd 1966, br. 3/4, 9–30; preštampano na slovenskom u *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1967, 270–286. Na poticaj Arhivskog društva za Sloveniju bilo je, nadalje, pripremljeno Odrpito pismo o arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo, 2. dopunjeno izdanje, Ljubljana 1973. (zajedno sa slovenskim objavljeni su i tekstovi na hrvatskosrpskom, francuskom i ruskom); pismo su potpisale sve odgovarajuće jugoslavenske stručne i naučne ustanove.

U štampi se mogu, nadalje, naći brojni izvještaji o posjeti austrijskog ministra vanjskih poslova Bruna Kreiskog Jugoslaviji 1960. godine i o uzvratnoj posjeti Koče Popovića iste godine Beču. Ovdje spominjemo komentar *N. Dubravčića*, Sređivanje austrijsko-jugoslovenskih odnosa, *Međunarodna politika*, 1960, br. 240. U povodu posjete J. Broza Tita Austriji pisao je *Božidar Gorjan*, Saradnja s Italijom i Austrijom, isto, 1967, br. 405. Spominjemo i napis tadašnjeg predsjednika austrijske vlade *Jozefa Klause (Josef Klauß)*, Prijateljstvo Jugoslavije i Austrije faktor stabilizacije u Evropi, isto, 1965, br. 360.

Iz kasnijeg razdoblja spomenuli bismo prije svega odjeke na pogoršanje jugoslavensko-austrijskih odnosa, uvjetovano pogromaškim uklanjanjem 1972. godine postavljenih dvojezičnih mjesnih natpisa. Jugoslavensku notu, predatu Austriji u povodu toga nasilnog čina 6. studenog 1972, naša je štampa objavila već nakon tri dana (9. studenog). Austrijski odgovor na našu notu pojavio se u austrijskoj štampi 16. siječnja 1973. (npr. celovećke novine *Kärntner Tageszeitung* od tog datuma, br. 11). Odgovor je donio i *Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik*, 1973, br. 1, 52–54. Naša štampa objavila je redakcijski prijevod austrijskog odgovora 19. siječnja. Tekst jugoslavenske note i prijevod austrijskog odgovora preštampano je i *Vestnik koroških partizanov*, 1973, br. 1, 4–10. *Silvo Deveták* napisao je u povodu zbivanja u Koruškoj prilog Međunarodni aspekt nerešenog manjinskog pitanja u Austriji, *Međunarodna politika*, 1972, br. 544.

Prvu veću bibliografiju radova o Gradišćanskim Hrvatima izradio je *Josef Brey*, Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschliessenden Gebieten, Wien 1970, 203–216. Iste godine nastaje u Zagrebu bibliografija o problematici Gradišćanskih Hrvata. Izradio ju je *Mirko Valentić*, Gradišćanski Hrvati od XVI stoljeća do danas, str. 80–108. Budući da je za relativno kratko vrijeme porastao interes za Gradišćanske Hrvate, objavio je *Dragutin Pavličević*: Izbor iz bibliografije radova o Gradišćanskim Hrvatima, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb 1973, br. 2, 205–222. Najveći broj napisa o problematici Gradišćanskih Hrvata svakako je u dnevnoj i tjednoj štampi, posebno novinstva u Austriji i Jugoslaviji.

Jugoslavija je 30. listopada 1974. uručila Austriji novu notu o manjinskom pitanju; naša je štampa tekst note objavila već narednog dana (31. listopada). Kao i notu iz 1972. godine, slovenska manjinska koroška štampa (*Slovenski vestnik* i *Naš tednik*, pa i *Vestnik koroških partizanov*, 1974, br. 4, 1-4) objavila je i tu notu. Tekst jugoslavenske note i austrijski odgovor na nju (Austrija je odgovorila tek 2. prosinca 1974) nalazimo pod naslovom: Nota SFR Jugoslavije i Republike Austrije o aktuelnim problemima međusobnih odnosa u *Jugoslovenskom pregledu*, 1974, br. 12, 445-452 i u štampi slovenske manjine u Austriji 5. i 6. prosinca 1974. Na austrijski odgovor uslijedila je ponovna jugoslavenska nota, uručena Austriji 27. prosinca; naša je štampa objavila notu 30. prosinca 1974. Sve tri note zajedno štampane su i u nekim austrijskim časopisima i novinama, kao što su: *Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik*, 1974, br. 6, 370-386, nadalje organ Austrijske lige za ljudska prava *Das Menschenrecht*, Wien 1974, br. 4, 3-5 i 1975, br. 1, 5-12; posljednji je preštam-pao i stanovište pokrajinske vlade za Gradišće od 22. studenog 1974. prema prvoj jugoslavenskoj noti. Zatim upozoravamo još na tri priloga, objavljena u *Međunarodnoj politici: M. Draškić*, Jugoslovensko-austrijski odnosi, 1974, br. 591; *Alojz Primorski*, Na marginama austrijskog odgovora, 1974, br. 593, i *Dimitrije Pindić*, Pravni položaj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji.

O odnosima s Jugoslavijom i Italijom raspravlja *Claus Gatterer* u članku *Österreich und seine südlichen Nachbarn*, *Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik*, sv. 2, 1976, 83-99. Jugoslavenske i austrijske note o manjinskom pitanju u Austriji iz godine 1976. donosi publikacija Ureda austrijskog saveznog kancelara Narodnosne grupe u Austriji, Beč 1976. (izašlo i na francuskom i na njemačkom). Uz to, austrijsku verbalnu notu Jugoslaviji od 13. kolovoza 1976. objavljuje *Volkszeitung* 19. kolovoza 1976, u 222. broju.

U vezi s objavljenom dokumentacijom valja upozoriti da je naša štampa 14. svibnja 1975. objavila posebnu izjavu o austrijskom neizvršavanju primljenih obaveza u povodu dvadesetogodišnjice potpisivanja austrijskog državnog ugovora (izjava je u Austriji podigla prilično prašine). Izjava Saveznoga izvršnog vijeća u povodu prihvaćanja novele uz zakon o popisu stanovništva i zakon o nacionalnim grupama u bečkom parlamentu uslijedila je 13. srpnja 1975. Naša je štampa istog dana objavila i tekst našeg aide-mémoirea, uručenog Republici Austriji neposredno pred prihvaćanje obaju zakona, a u austrijskoj štampi možemo naći odgovor na našu notu (npr. u *Salzburger Nachrichten* od 16. do 19. srpnja 1976, br. 163-165).

(Napomena: Ovim su pregledom obuhvaćene samo one note koje su bile objavljene u štampi.)

Iz rukopisa sa slovenskog preveo Tone Potokar

ZUSAMMENFASSUNG

REFLEXE DER JUGOSLAWISCH-ÖSTERREICHISCHEN BEZIEHUNGEN
IN QUELLEN UND LITERATUR NACH DEM JAHRE 1920

Die mit einem Kommentar versehene Bibliographie über diese Beziehungen hat der Verfasser in zwei Teile eingeteilt: in eine Übersicht über Literatur und Quellen bis zum Anschluss Österreichs an das nazistische Deutschland im Jahre 1938 und in einen Überblick nach der Erneuerung des österreichischen Staates im Jahre 1945.

Im ersten Teil wird zuerst die Bibliographie über die jugoslawisch-österreichischen Beziehungen in der Zeitspanne zwischen den zwei Weltkriegen angeführt und danach (ähnlich wie im zweiten Teil) folgt ein Überblick über die dem Autor zugänglichen Quellen und Literatur. In diesem Überblick werden abgedeutet auch Dokumentation und Literatur über den Kampf um die Grenze gleich nach dem ersten Weltkrieg angeführt. Aus dem Überblick ist ebenfalls zu ersehen, dass nach dem Kärntner Plebiszit (vom 10. Okt. 1920) in den gegenseitigen jugoslawisch-österreichischen Beziehungen und in der Polemik in beiden Staaten die Minderheitenfrage besonders lebendig erörtert wurde. Daneben führt der Autor jene österreichisch-deutsche Literatur an, die sich vor allem auf die slowenische Steiermark bezieht. Für den Zeitraum nach dem zweiten Weltkrieg wird zuerst die Literatur (zusammen mit den Quellen) über die Verhandlungen zum Abschluss der österreichischen Staatsverträge im Jahre 1955 aufgezählt, inwiefern sie die damaligen jugoslawisch-österreichischen Beziehungen umfasst. Wie bekannt, hatten diese Verhandlungen in den Jahren 1947 bis 1949 begonnen und sie bezogen sich auch auf die Problematik der Staatsangehörigkeit der Slowenen und der Kroaten in Österreich wie auch auf ihren Schutz. Zu dieser Problematik befindet sich in der Bibliographie eine reichhaltige Auswahl von Quellen und Literatur. Für den späteren Zeitraum, der noch heute andauert, werden zahlreiche Werke und Artikel über die jugoslawisch-österreichischen Beziehungen angeführt, und noch im besonderen die veröffentlichten diplomatischen Noten Jugoslawiens an Österreich über eine Reihe ungelöster Fragen aus den Jahren 1959 bis 1976, wobei auch die österreichischen Antworten auf diese Noten (teilweise) berücksichtigt worden sind.